

УДК 330.142.211:330.322:658.14:658.152

**Я. Я. Пушак,
А. С. Завербний**

ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЮ СКЛАДОВОЮ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ

Розглянуто проблеми формування економічної безпеки в Україні та її регіонах, а також об'єктах господарювання. Визначено суть економічної безпеки, деталізовано її частини. Проаналізовано процес управління інвестиційною складовою економічної безпеки на засадах різних підходів. Виявлено наявні проблеми управління інвестиційною складовою економічної безпеки та можливості їх вирішення. Наведено пропозиції щодо використання функціонального підходу в управлінні інвестиційною та економічною безпекою.

Ключові слова: економічна безпека, інвестиційна діяльність, іноземні інвестиції, управління економічною безпекою, управління інвестиційною діяльністю, інвестиційна складова економічної безпеки, функціональний підхід до управління.

Постановка проблеми. Кожне підприємство, регіон, країна мають багато загроз, які спричинені економічним розвитком, геополітичним становищем, політичною та соціально-культурною ситуацією тощо. Одним із важливих елементів державної безпеки України є економічна безпека загалом та економічна безпека окремих областей, регіонів та об'єктів господарювання зокрема. Від ефективності управління нею та її складовими, одна з яких – інвестиційна, залежатиме безпека всієї країни (області, регіону, організації тощо). Однак це не означає, що ця складова є найважливішою. Сьогодні найважливішим є досягнення миру на Сході України. Однак з погляду подальшого розвитку економіки України, інтегрування її до Європейського Союзу, інвестиційна складова (зокрема іноземне інвестування) є доволі важливою.

Мета статті полягає у визначенні сутності економічної безпеки, її інвестиційної складової, а також проблем управління нею в кризових умовах.

Стан дослідження. Про важливість проблематики економічної безпеки підприємства (зокрема її інвестиційної складової), регіону, держави свідчить інтерес до неї багатьох вчених-економістів. Науковцями, що займаються проблематикою економічної безпеки, є В. Алексеєнко, Я. Базилюк, О. Барановський, О. Бандурка, З. Варналій, В. Геєць, В. Духов, З. Живко, М. Єрмоленко, М. Камлик, А. Кирієнко, Д. Ковальов, Г. Козаченко, М. Копитко, О. Ляшенко, В. Мартинюк, С. Міщенко, Є. Олейников, Г. Пастернак-Таранушенко, К. Петровка, А. Полянський, В. Пономарьов, Д. Попов, В. Попович, М. Разумей, Н. Реверчук, Б. Сокольський, Т. Сухорукова, В. Франчук, І. Червіков, С. Шкарлет, В. Шлемко та ін. [1–12]. Однак, не дивлячись на значні теоретико-прикладні здобутки в цій галузі, недостатньо дослідженим питанням є визначення сутності та значення інвестиційної складової економічної безпеки. А також частково вивченою є проблематика управління економічною безпекою та її складовими на основі різних підходів.

Виклад основних положень. Дослідження сутності економічної безпеки свідчить, що це поняття є новим для України. Хоча закордоном воно доволі давно використовується у системі державного управління і системі менеджменту. Зрозуміло, що це пов'язано насамперед з тим, що у радянській економіці взагалі не визнавали проблеми економічної безпеки регіону, підприємства, зосереджуючись на загальній безпеці колишнього союзу. Відповідно на початку незалежності України ефективність системи управління економічною безпекою була на низькому рівні. Ситуація докорінно почала змінюватися, коли

підприємства почали самостійно провадити свою діяльність (раніше всіма питаннями безпеки опікувалася держава), здійснюючи низку різноманітних ризиків, які раніше не виникали. Зокрема інвестиційна діяльність українських підприємств зазнає негативного впливу з боку нормативно-правового забезпечення. Це зумовлено постійними змінами законодавства (деякі законодавчі акти за час незалежності України зазнали десятикратних змін, наприклад, акти, що стосуються інвестиційної діяльності, як однієї із діяльності з підвищеною небезпекою), не сформованістю системи правового захисту підприємництва (зокрема недотримання навіть наявних правових актів) тощо.

Особливої актуальності проблема економічної безпеки набуває за умов інтеграції економіки України у Європейський Союз, світове господарство [8; 13]. У літературі є різні підходи щодо розуміння економічної безпеки. Зокрема економічна безпека розглядається як стан та ступінь захищеності суб'єкта [10]. Однак економічна безпека – це найперше здатність суб'єкта протистояти загрозам і перешкодам щодо досягнення встановлених цілей [2]. Тобто, доцільніше розглядати економічну безпеку з погляду динамічного, а не статичного підходу. Дослідження свідчать, що під економічною безпекою країни (регіону, області, підприємства) розуміють стан захищеності економічних інтересів таких суб'єктів, як держава, суспільство загалом, окремі суб'єкти (юридичні та фізичні особи). Одночасно економічна безпека країни (регіону, області, міста та ін.) повинна передбачати високий рівень незалежності, а також ефективності та конкурентоспроможності економіки [1; 2; 4; 7; 14]. На думку вчених-економістів, стан економічної безпеки держави загалом та її структурних частин (регіонів, підприємств) повинен забезпечувати захист прав українців, високий рівень життя (що сприятиме соціальному і культурному розвитку, стабільності в суспільстві), своєчасне вирішення економічних, соціальних, політичних, військових, культурних і релігійних проблем (загроз) тощо [15]. Система економічної безпеки країни, регіону, підприємства ґрунтується на її складових (інформаційної, фінансової, зокрема й інвестиційної) [8; 9]. Інвестиційна детермінанта економічної безпеки є надзвичайно важливою, оскільки розвиток економіки, який можливий завдяки інвестуванню, сприятиме підвищенню рівня економічної безпеки загалом.

Підвищення активності і, особливо, ефективності інвестиційної діяльності на локальному рівні дасть змогу досягти покращання цих параметрів на рівні держави, а значить і підвищить рівень економічної безпеки підприємства, регіону, країни. Підтвердженням цього слугує думка А. А. Пересади про те, що на макроекономічному рівні

ефективна інвестиційна діяльність усіх суб'єктів визначає майбутнє економіки країни [16]. Тобто, важливо керувати інвестиційною діяльністю не лише на макrorівні, але й на мікрорівні. Від ефективності управління інвестиційною діяльністю окремими підприємствами залежить загальний стан інвестиційної діяльності в країні.

У нинішніх умовах об'єктивною реальністю стала необхідність активізації інвестиційної діяльності на всіх ієрархічних рівнях національного господарства. З метою активізації інвестиційної діяльності державна підтримка має полягати у мотивуванні нагромадження капіталу суб'єктами господарювання всіх форм власності [4].

Сьогодні економіка України характеризується зростаючими потребами в інвестиційних ресурсах. Однак саме собою залучення інвестицій в економіку нашої країни не дає позитивного результату. Важливою умовою ефективного інвестування є управління інвестиційною діяльністю. Погоджуючись із вітчизняними вченими у тому, що інвестиції є найважливішим чинником економічного зростання, а скорочення їх обсягів розцінюється як одне із видимих свідчень порушень у господарчому розвитку, констатуємо не лише скорочення інвестицій, але й неефективне використання наявних обсягів. Інвестиційна активність в Україні відчутно знизилася. В цій сфері виникло своєрідне замкнене коло – недоінвестування зумовлює зменшення виробництва, а воно, своєю чергою, призводить до подальшого зниження інвестиційних можливостей суб'єктів господарювання та держави. Занепад інвестиційної діяльності гальмує розвиток промисловості, послаблює передумови для нарощування темпів виробництва в перспективі. В цих умовах країна все частіше використовує зовнішні запозичення лише для «залатування дір» у фінансовій системі. Залучення іноземних позик може бути ефективним лише за умови їхнього цільового використання, що не завжди спостерігається в Україні. Про неефективність зовнішніх запозичень можна судити за тривалим зменшенням виробництва, погіршенням його структури та зниження інвестиційної активності. Негативною є тенденція покриття дефіциту державного бюджету за рахунок зовнішніх запозичень.

Аналізування інвестиційної діяльності України дає змогу зробити висновки щодо рівня інвестиційної безпеки, виявити проблеми та можливі шляхи щодо їх вирішення та подальшого розвитку інвестиційної діяльності. Згідно зі статистичними даними за 2010–2014 рр. найбільший обсяг капітальних інвестицій у розвиток України було спрямовано у 2012 р.

Далі спостерігається негативна тенденція зменшення розмірів інвестування (див. рис. 1).

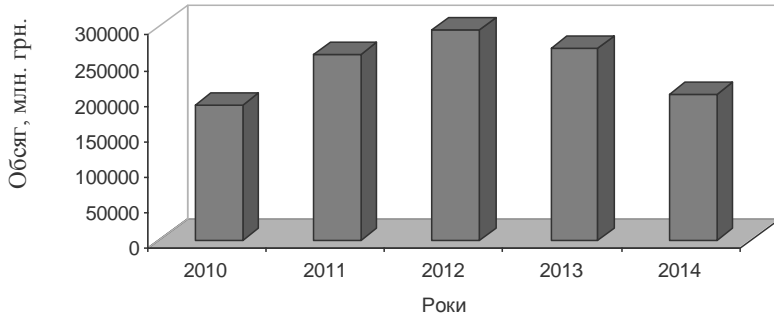

Рис. 1. Динаміка капітальних інвестицій в Україну за 2010–2014 рр. [13]

Структура капітальних інвестицій є такою (рис. 2) [13]. Негативною тенденцією, що впливає на економічну безпеку, є низький рівень залучення іноземних інвестицій (лише 2,1% у 2010 р., 2,77% у 2011 р., 1,71% – 2012 р. та 1,82% у 2013 р.). Щодо інших змін, то слід зазначити зменшення надходжень від державного з 5,79% у 2010 р. до 2,42% у 2013 р. та відповідно місцевих бюджетів з 3,37% до 2,69% (рис. 2).

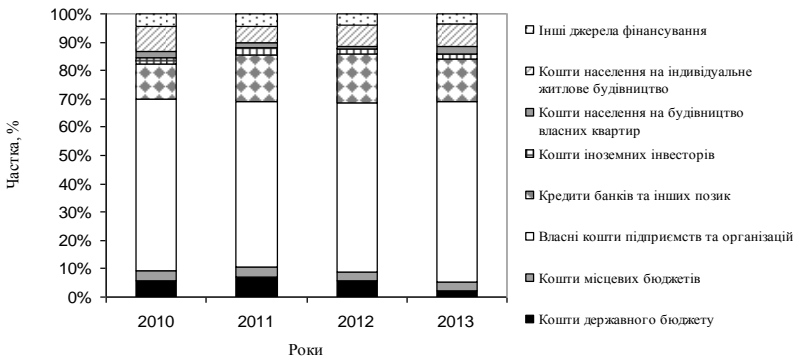

Рис. 2. Структура капітальних інвестицій в Україні за джерелами фінансування у 2010–2013 роках [13]

Недостатньо розвинений розгляд проблем управління інвестиційної складової економічної безпеки на мікрорівні, тобто рівні підприємств. Методологічну основу для вирішення проблем накопичення капіталу повинні становити принципи системного підходу.

Згідно з цими принципами підприємство має власну мету, завдання і може досліджуватись як замкнена система, що має вхідні (різні види ресурсів) та вихідні параметри (продукцію, послуги), ієрархічну організаційну структуру управління, взаємодіє з іншими виробничо-господарськими системами [4]. Не дивлячись на це, якщо ж вченими і досліджується управління інвестиційною складовою економічної безпеки на рівні підприємств, то основна увага зосереджується лише безпосередньо на управлінні окремими інвестиційними проектами, а не інвестиційній діяльності підприємства загалом. Однак управління інвестиційною діяльністю промислових підприємств не обмежується лише інвестиційними проектами, а є ширшим. Проекти є частиною інвестиційної діяльності.

Управління інвестиційною складовою економічної безпеки – це комплекс дій, спрямованих на забезпечення досягнення її мети (підвищення рівня безпеки, розвитку об'єкту інвестування, отримання прибутку (доходу) чи іншого позитивного ефекту). Проект є лише об'єктом вкладення реальних або фінансових інвестицій.

Проведене дослідження свідчить, що вчені-економісти вирізняють три підходи до управління інвестиційною складовою економічної безпеки, а саме: функціональний, динамічний та предметний чи за об'єктами управління. Управління інвестиційною складовою економічної безпеки на засадах функціонального підходу передбачає здійснення функцій управління. Управління інвестиційною складовою економічної безпеки на засадах динамічного підходу передбачає розгляд всіх процесів (робіт) відповідно до часу їх реалізації. Управління інвестиційними проектами водночас здійснюється поетапно і обумовлюється поступовим виконанням робіт згідно з проектом, тобто починаючи із виникнення ідеї та підготовки інвестиційного проекту та закінчуючи здачею об'єкту в експлуатацію та запуску на повну виробничу потужність. Одним із можливих варіантів реалізації інвестиційних проектів за цим підходом є створення алгоритму його реалізації, в якому доцільно виокремлювати всі етапи для деталізації виконуваних робіт.

Предметний підхід в управлінні інвестиційною складовою економічної безпеки визначає об'єкти безпосереднього управління. Об'єктами управління за предметного підходу в інвестиційному проекті є: безпосередні об'єкти та промислові потужності, які підлягають будівництву, реконструкції, технічному переоснащенню тощо; ресурси, необхідні для реалізації цього інвестиційного проекту, а саме: інформаційні, фінансові, матеріальні, кадрові, енергетичні тощо; виробнича, маркетингова, збутова, зовнішньоекономічна, фінансова та

інша діяльність, яка безпосередньо пов'язана з управлінням проектом і з досягненням планових економічних та соціальних результатів.

Відповідно, розглядаючи ці підходи через призму управління інвестиційною складовою економічної безпеки підприємств, а не лише окремими інвестиційними проектами, можна зауважити, що лише функціональний підхід дає змогу забезпечити цілісність управлінської діяльності. Динамічний та предметний підходи є повністю прив'язаними до окремого інвестиційного проекту та не дозволяють комплексно управляти інвестиційною складовою економічної безпеки. Відтак динамічний підхід до управління передбачає розгляд всіх процесів (робіт) відповідно до часу їх реалізації, здійснюється поетапно та обумовлюється виконанням робіт згідно з проектом. Предметний підхід визначає об'єкти, які безпосередньо пов'язані з цим проектом (промислові потужності, які підлягають будівництву, реконструкції, технічному переоснащенню; ресурси, необхідні для реалізації цього інвестиційного проекту; виробнича, маркетингова, збутова, зовнішньоекономічна, фінансова та інша діяльність, яка безпосередньо пов'язана з управлінням проектом).

Доцільно зосередитись на функціональному підході до управління інвестиційною складовою економічної безпеки підприємств. Підтвердженням цієї думки є твердження вітчизняних та зарубіжних вчених економістів. Ще К. Маркс зазначав, що будь-яка безпосередня суспільна або спільна праця, яка здійснюється в порівняно великому масштабі, потребує в більшому чи меншому ступені управління, що встановлює узгодженість між індивідуальними роботами і виконує загальні функції. В. В. Яцура та Б. І. Мицик вважають, що управлінська діяльність полягає у поєднанні різних видів діяльності, які називаються функціями [17]. Вчені під функціями управління розуміють чітко окреслене коло питань та завдань, які вирішуються в процесі управління [12].

Американські вчені М. Х. Мескон, М. Альберт і Ф. Хедоурі дотримуються думки про те, що процес управління полягає саме в реалізації функцій. Нині в управлінській літературі існує тенденція розглядати управління як реалізацію функцій. Вчені зазначають, що управління – це процес планування, організування, мотивування та контролювання, який є необхідним для того, щоб сформувавши та досягти цілі організації [18]. О. Є. Кузьмін та О. Г. Мельник зазначають, що будь-які управлінські процеси на підприємстві здійснюються із застосуванням функціонального підходу. Під функціями розуміють види управлінської діяльності (трудова процеси у сфері управління), які забезпечують формування способів управлінського впливу. Вони відображають сутність і зміст управлінської діяльності [19].

Дослідження свідчать, що найбільш доцільним є підхід, за яким вирізняють п'ять функцій управління: планування, організування, мотивування, контролювання та регулювання. Саме ці функції беруть безпосередню участь під час здійснення управлінських процесів. Підтвердження цього твердження знаходимо в роботах О. Є. Кузьміна, С. В. Князя, В. А. Фльорко, О. Г. Мельник, Ф. І. Хміля та інших [19]. Щодо загальної функції управління планування, то всі автори вважають її найпершою. Подібні також трактування суті планування.

Управління інвестиційною складовою економічної безпеки – це комплекс дій, спрямованих на забезпечення досягнення її мети (підвищення рівня безпеки, розвитку об'єкту інвестування, отримання прибутку (доходу) чи іншого позитивного ефекту). На основі узагальнення літературних джерел та вивчення існуючого досвіду управління нами розроблена модель управління інвестиційною складовою економічної безпеки підприємства на засадах функціонального підходу (див. рис. 3).

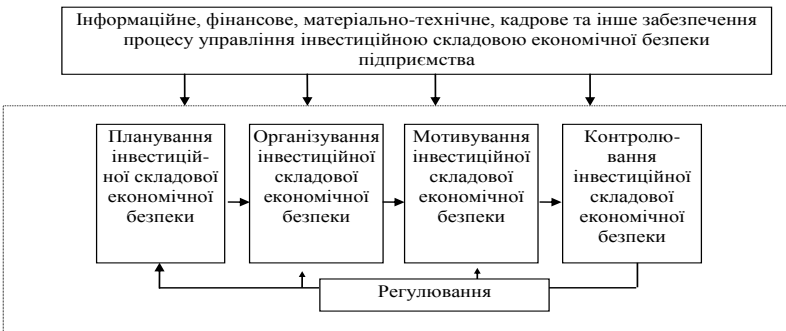

Рис. 3. Модель управління інвестиційною складовою економічної безпеки підприємства на засадах функціонального підходу

Управління інвестиційною складовою економічної безпеки на засадах функціонального підходу доцільно здійснювати так: планування (розробка, складання планів інвестиційної діяльності, прогнозування тощо), організування (створення необхідних підрозділів для реалізування інвестиційної діяльності), мотивування (стимулювання підвищення рівня інвестиційної складової економічної безпеки), контролювання (забезпечення перевірки отриманих результатів інвестиційної діяльності із запланованими, оцінка ефективності інвестиційної

діяльності, досягнення цілей), регулювання (усунення відхилень та недоліків, виявлених у процесі контролювання інвестиційної діяльності, здійснення корекційних дій).

Висновки. Доцільно зазначити, що економічна безпека та її інвестиційна складова повинна забезпечуватися не лише економічними методами (не заперечуючи їх першочерговість) але й іншими способами (неекономічного характеру): політичними, військовими, інформаційними та іншими. Паралельно слід констатувати, що безпека у неекономічних галузях забезпечується, окрім спеціальних методів, також економічними засобами, зокрема практично завжди із залученням інвестиційних ресурсів. Продумане та обґрунтоване управління інвестиційною складовою економічної безпеки на засадах функціонального підходу надасть змогу вирішувати комплекс соціально-економічних завдань та створювати сприятливі умови для реформування економіки та її реструктуризації. Саме управління інвестиційною складовою економічної безпеки є ключовим елементом, від ефективності якого залежить розвиток економіки загалом та активізація і рівень безпеки підприємницької діяльності.

1. Архипов А. Экономическая безопасность: оценки, проблемы, способы обеспечения / А. Архипов, А. Городецкий, Б. Михайлов // Вопросы экономики. – 1994. – № 12. – С. 36–44.

2. Бандурка О. М. Основи економічної безпеки: підручник / О. М. Бандурка, В. Є. Духов, К. Я. Петровка, І. М. Червіков. – Х.: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. – 236 с.

3. Барановський О. І. Фінансова безпека: монографія / О. І. Барановський; Інститут економічного прогнозування. – К.: Фенікс, 1999. – 318 с.

4. Бойко Є. І. Інвестування структурних реформувань промисловості регіону / Є. І. Бойко, В. Б. Войцеховський, М. П. Горин // НАН України; Інститут регіональних досліджень. – Львів, 2000. – 160 с.

5. Основы экономической безопасности (государство, регион, предприятие, личность) / под ред. Е. А. Олейникова. – М.: ЗАО «Бизнес школа «Интел-Синтез», 1997.

6. Охріменко О. О. Страховий захист: менеджмент, маркетинг, економіка безпеки: навч. посібник / О. О. Охріменко. – К.: Міжнародна агенція «BeeZone», 2005. – 416 с.

7. Пастернак-Таранушенко Г. А. Економічна безпека держави. Методологія забезпечення: монографія / Г. А. Пастернак-Таранушенко. – К.: Київський економічний інститут менеджменту, 2003. – 320 с.

8. Попов Д. Ю. Проблеми та шляхи забезпечення фінансової безпеки України як функціональної складової економічної безпеки держави в умовах її інтеграції до світового співтовариства / Д. Ю. Попов // Актуальні проблеми економічної безпеки України в умовах її інтеграції до світового співтовариства:

матеріали науково-практичної конференції. – Дніпропетровськ: Академія митної служби України, 2005. – С. 56–58.

9. Разумей М. М. Внутрішні та зовнішні загрози фінансовій безпеці як важливі складові економічної безпеки держави / М. М. Разумей // Актуальні проблеми економічної безпеки України в умовах її інтеграції до світового співтовариства: матеріали науково-практичної конференції. – Дніпропетровськ: Академія митної служби України, 2005.

10. Реверчук Н. Й. Управління економічною безпекою підприємницьких структур: монографія / Н. Й. Реверчук. – Львів: ЛБІ НБУ, 2004. – 195 с.

11. Франчук В. І. Економічна безпека організації як об'єкт теоретичного аналізу / В. І. Франчук // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія економічна: зб. наук. праць. – Львів, 2006. – Вип. 1. – С. 230–238.

12. Шкарлет С. М. Формування економічної безпеки підприємств засобами активізації їх інноваційного розвитку: дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.04 / С. М. Шкарлет. – 2008.

13. Офіційний сайт Державної служби статистики України // Статистична інформація. Економічна діяльність. Капітальні інвестиції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

14. Завербний А. С. Управлінський аспект економічної безпеки підприємств в посткризових умовах господарювання / А. С. Завербний // Проблеми економіки та управління. Вісник НУ «Львівська політехніка». – № 668. – Львів, 2010. – С. 267–272.

15. Завербний А. С. Економічна безпека Львівської області в контексті управління інфраструктурою: інвестиційна складова / Г. Д. Андрійович, А. С. Завербний // Управління розвитком економічної та соціальної інфраструктури Західного регіону в контексті євроінтеграції: монографія / за ред. Т. М. Степури. – Львів: Вид-во Ліга-Прес, 2011. – Розділ 2.5. – С. 73–82, 140.

16. Пересада А. А. Управління інвестиційним процесом / А. А. Пересада. – К.: Лібра, 2002. – 472 с.

17. Яцура В. В. Основи менеджменту: навч. посібник / В. В. Яцура, Б. І. Мицик. – Львів: Літопис, 2000. – 157 с.

18. Мескон М. Х. Основи менеджмента; пер. с англ. / М. Х. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури. – М.: Дело, 1997. – 704 с.

19. Кузьмін О. Є. Теоретичні та прикладні засади менеджменту: навч. посібник / О. Є. Кузьмін, О. Г. Мельник. – 2-е вид., доп. і перероб. – Львів: Національний університет «Львівська політехніка» (Інформаційно-видавничий центр «ІНТЕЛЕКТ+»), «Інтелект-Захід», 2003. – 352 с.

20. Угода про асоціацію між Україною та ЄС від 16 вересня 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/european-integration/ua-eu-association>

Пушак Я. Я., Завербний А. С. Подходы к управлению инвестиционной составляющей экономической безопасности: проблемы и перспективы применения

Рассмотрены проблемы экономической безопасности в Украине и ее регионах, а также объектах ведения хозяйства. Определена суть экономической

безопасности, детализированно ее составляющие. Проанализирован процесс управления инвестиционной составляющей экономической безопасности на принципах разных подходов. Выявлены существующие проблемы управления инвестиционной составляющей экономической безопасности и возможности их решения. Приведены предложения относительно использования функционального подхода в управлении инвестиционной и экономической безопасностью.

Ключевые слова: экономическая безопасность, инвестиционная деятельность, иностранные инвестиции, управление экономической безопасностью, управление инвестиционной деятельностью, инвестиционная составляющая экономической безопасности, функциональный подход к управлению.

Pushak Ya. Ya., Zaverbnyi A. S. The approaches to the management of the investment component of economic security: the problems and the prospects of application

The aim of the article is to study the essence of economic security, its investment component, as well as the problems in its management in crisis conditions on the basis of a functional approach. The interest of many scientists demonstrates the importance of the problems of economic security of the enterprise (including its investment component), the region and the state. The research of the essence of economic security has shown that this concept is relatively new to Ukraine. Although, it has been used in public administration and management system abroad for a long time.

The increasing of the activity, especially investment activity at the local level, will let to achieve the improvement of these parameters at the state level, and thus it will increase the level of economic security of the enterprise, the region or the country. The problems of economic security in Ukraine and its regions and in the objects of economic activity are considered in this article. The essence of the economic security is defined and its components are detailed. The process of the management of the investment component of economic security on the basis of different approaches (dynamic, objective and functional) is analysed. The existing problems of the management of investment component of economic security for each of these approaches and opportunities for their solution are revealed. The proposals for the use of the functional approach in the management of investment and economic security are shown. The main features of the management of investment component of economic security are analysed in the article. Thought-out and substantiated management of the investment component of economic security based on a functional approach will let to solve the whole complex of social and economic problems and create favorable conditions for economic reformation and its restructuring. The management of the investment component of economic is a key element, the development of the economy as a whole and the intensification and security level of the entrepreneurship depends on its efficiency.

Key words: economic security, investment activities, foreign investment, management of economic security, management of investment activities, the investment component of economic security, functional approach to the management.

Стаття надійшла 27 квітня 2015 р.